

**QORAQALPOQ TILINI O‘QITISH METODIKASI VA TA’LIM
TEXNOLOGIYALARI**

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti Filologiya fakulteti
Qoraqalpoq tili va adabiyoti bakalavr yo‘nalishi
1-kurs talabasi **Kenjebayeva Munisa**
Ilmiy rahbar: Ajiniyoz nomidagi Nukus
davlat pedagogika instituti Qoraqalpoq
tili kafedrası dotsenti **T.Abdimuratov***

ANNOTATSIYA: Mazkur ilmiy-izlanish qoraqalpoq tilini o‘qitish metodikasi va zamonaviy ta’lim texnologiyalari masalalari, ularning bugungi holati va amaliy tatbiqi, an’anaviy va innovatsion metodikalar uyg‘unligi, til o‘rganish jarayonida muammolar va ularni hal etish yo‘llarini har tomonlama yoritib beradi. Ishda qoraqalpoq tilining ta’lim sohasidagi ahamiyati, zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalar va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim usullari, fanlarning integratsiyasi va mustaqil ta’lim konsepsiyasi asosida samarali o‘qitish yo‘llari keng tahlil qilinadi. Nazariy va amaliy asoslarning, rus va mahalliy pedagog-olimlarning g‘oya va konsepsiyalari, real tajribalari namunalari tahlil qilinadi. Xulosa qismida qoraqalpoq tilini o‘qitish samaradorligini oshirish uchun taklif va tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: Qoraqalpoq tili, metodika, ta’lim texnologiyalari, innovatsion yondashuv, interfaol metodlar, AKT, kompetensiya, kommunikasiyalar, motivatsiya, integratsiya, mustaqil ta’lim, zamonaviy dars, monitoring.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida ona tilining o‘rni beqiyos. Til – milliy tafakkur, madaniyat va ijtimoiy ong ramzi bo‘lib, uni mukammal o‘rgatish har bir xalq taraqqiyotning muhim omilidir. Qoraqalpoq tili – boy tarix va madaniyatga ega, mustaqil adabiy me‘yorlari shakllangan yirik turkiy tillardan biridir. Qoraqalpoq xalqining barkamol avlodini tarbiyalash, milliy o‘zligining asosi sifatida o‘z ona tilini bilmagan, uni chuqur o‘rganmagan inson dunyoviy va milliy qadriyatlarni to‘liq qabul qilolmaydi. Mamlakatimizda qoraqalpoq tilini o‘qitish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan bo‘lib, maktabgacha, umumta’lim, kasb-hunar va oliy ta’lim tizimida ona tillarining mukammal o‘rgatilishiga yuksak e’tibor qaratilmoqda. Qoraqalpoq tilini o‘qitishda zamonaviy ta’lim texnologiyalari va ilg‘or pedagogik yondashuvlarning tatbiqi orqali o‘quvchilarning bilim sifati, lisoniy kompetensiyasi va kommunikativ faolligini ta’minlash mumkin. Ta’limning an’anaviy namunalarida asosan o‘rganuvchi bilimni passiv qabul qilgan bo‘lsa, bugungi zamonaviy paradigmada faol, mustaqil, ijodiy shaxs tarbiyasini ko‘zlaydi. Bu jarayonda

darslarning loyihalashtirilishidan tortib, ta'lim natijalari va monitoring tizimigacha zamonaviy innovatsion g'oyalar asosiy o'ringa chiqmoqda.

Til o'qitish metodikasi doimiy izlanish va rivojlanish talab qiluvchi soha ekani sabab o'z navbatida qoraqalpoq tili darslari sifatini oshirish va har bir o'quvchiga zamonaviy bilim va ko'nikma berishda yangi ta'lim texnologiyalariga ehtiyoj kundankunga ortmoqda. Shuning uchun zamonaviy ta'limda har bir o'qituvchi nafaqat an'anaviy dars (o'qituvchi – o'quvchi, mashq – yodlash) usullarini, balki dunyo miqyosida sinovdan o'tgan innovatsion texnikani, metodikani ham joriy etishi kerak.

Ona tilini sifatli o'qitish bir-biri bilan uzviy bog'liq nazariy va amaliy asoslarni birlashtiradi. Qoraqalpoq tili metodikasi fan sifatida, tilning o'ziga xos xususiyatlarini, fonetik, grammatik, leksik, uslubiy boyliklarini chuqur o'rgatishi, til vositasida o'quvchilar ongini, fikrlashini rivojlantirishi kerak. Metodika fanida "darsni tashkil etishning samarali usullari qanday?", "zamonaviy metod va texnologiyalardan maqsadli foydalanish qanday natijani beradi?" kabi dolzarb masalalar har doim tahlil etiladi. Qoraqalpoq tilini o'qitish metodikasi quyidagilarni o'z ichiga oladi: til o'qitish jarayonida an'anaviy dars modellaridan tashqari, zamonaviy kompetensiyaviy, kommunikativ yondashuv asoslarini amalga oshirish; har bir o'quvchining intellektual imkoniyati, yosh xususiyatiga mos dars tashkil etish; ta'limda individual va guruh bilan ishlashni tabaqlashtirish; maktab va oliy ta'lim tili o'rgatishda integratsion, fanlararo yondashuvlar hamda mustaqil izlanishni kuchaytirish.

O'qitish metodikasi faqatgina nazariy bilim bermasligi, uni hayotga, shaxsiy faollikka, amaliy natijaga olib chiqishi kerak. Demak, har bir darsda o'quvchilar ilmiy asoslangan matn bilan ishlashi, mustaqil topqirlik, tahlil va baholash ko'nikmasini oshirishi, zamonaviy til muhitiga chuqur kirmog'i zarur.

Bugungi ta'limning asosiy talabi – natijadorlik, samaradorlik, ijodkorlik, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va o'quvchining rivojlanish dinamikasini hamisha nazarda tutish. Ta'lim texnologiyasi – bu pedagogik natijalarni kafolatli tarzda olishga sabab bo'ladigan vosita, uslub va metodlar majmuidir. Qoraqalpoq tilini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim sifatini tubdan o'zgartirdi. Birinchidan, bu texnologiyalar o'quv dasturi, dars rejasi, yakuniy natija, baholash tizimi va monitoringni oldindan loyihalashtirish imkonini beradi. Ikkinchidan, ular har bir o'quvchiga individual yo'nalishdan yondoshadi, motivatsiyaga asoslangan ta'lim muhitini yaratadi. Uchinchidan, fanga kreativ muhit olib kiradi, mustaqil va ob'ektiv tahlil qilish, savol-javob qilish, darslarni real hayot bilan bog'lashni osonlashtiradi [1].

Zamonaviy texnologiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi: interfaol darslar, loyiha va tadqiqot metodlari, mustaqil ta'lim, kommunikativ metodlar, dramaturgiya, "brainstorming" (aqliy hujum), AQSh va Yevropa tajribasida keng tarqalgan "case-study", klasterlar, debat va kreativ darslar, simulatsiyalar, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, masofaviy ta'lim, elektron kutubxona va testlar, virtual va onlayn

platformalar. Har bir texnologiyaning afzalligi – o‘quvchini darsda passiv qoldirmasdan, uni o‘rgatuvchi, izlanishga undovchi sub’ektga aylantiradi.

Interfaol metodlar bunda eng muhim o‘rin tutadi. Bu metodlar pedagogik kommunikatsiya, jamoaviy ishlash, birgalikda yechim topish, tanqidiy tafakkur, erkin fikr almashish imkoniyatini beradi. Interfaol darsda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi farq yo‘qoladi, hamkorlikda bilim yaratiladi.

Qoraqalpoq tilini o‘qitishda “aqliy hujum”, “muhokama qilish”, “diyalog munozara”, “matn bilan ishlash”, “test va blits-so‘rovlar”, “qisqa dramatik ko‘rinishlar”, “guruhli loyiha”, “klaster tuzish”, “fikrlar xaritasi”, “rol o‘ynash”, “matn asosida kichik ese” kabi usullar darsni jonlantiradi, samaradorligini oshiradi. O‘quvchi nafaqat matnni o‘qiydi, balki uni tahlil qiladi, savol beradi, savol topadi, muayyan mavzu asosida mustaqil fikr bildiradi. Shu bois interfaol metodlar qoraqalpoq tili darslarining samarali o‘tishiga, yoshlarning erkin va ijodiy fikrlash qobiliyatini boyitishiga olib keladi [2].

Bugungi raqamli dunyoda ta’lim jarayoni elektron resurslar, AKT, onlayn va offlayn xizmatlarsiz tasavvur qilinmaydi. Qoraqalpoq tili darslarida multimedia, elektron darslik, internet, videodarslar, interaktiv ilovalar, mobil dasturlardan foydalanish dars sifatini bir necha bor oshiradi. O‘quvchi darsni faqat an’anaviy tafakkur emas, balki audiovizual, multimediali, integratsion, masofaviy muhitda ham o‘zlashtira oladi. AKT asosida tahririy matn tuzish, audio-materiallarni tinglash va tahlil qilish, robotlashtirilgan virtual testlar bajarish, elektron portfoliolar yuritish, guruhli onlayn loyiha tashkil etish imkoniyati ham yoshlarning kreativ va zamonaviy bilimga ega bo‘lishiga yordam beradi. Qoraqalpoq tilini o‘qitishda zamonaviy metodlar, ilg‘or tajribalar, xorijiy va mahalliy olimlar tavsiyalari, innovatsion texnologiyalar, elektron va masofaviy ta’lim vositalari, zamonaviy motivatsiya, kreativ vazifalar samarali natija bermoqda [3].

Til o‘rtish metodikasini interfaol, kompetensiyaviy, integratsion, kommunikativ yondashuvlar asosida tashkil etish, AKT vositalaridan keng foydalanish, darslarda guruhli, juftlik, mustaqil va inklyuziv ishlash modelini tatbiq qilish orqali o‘quvchilar:

- boy til bilimiga ega bo‘ladi,
- erkin va muloqotga ochiq shaxs tarbiyasi,
- milliy qadriyat va muloqot madaniyati,
- kreativ va ijodiy fikrlash,
- zamonaviy informatika va kommunikatsiyalardan foydalanish,
- mustaqil, tanqidiy, ochiq fikr ko‘nikmasi rivojlanadi.

Bu natijalar zamonaviy maktab va oliy ta’limda qoraqalpoq tilini o‘qitish sifatini yangi bosqichga ko‘taradi [4].

Xulosa

Qoraqalpoq tilini o‘qitish metodikasi va ta’lim texnologiyalari samaradorligini ta’minlash – zamonaviy ta’limning ustuvor yo‘nalishi bo‘lib, har bir o‘qituvchi bu sohada innovatsion yondashuvlarni tatbiq etishi shart. Zamonaviy texnologiya va interfaol metodlarga asoslangan darslar o‘quvchilarning til mahsuliyati, mustaqil izlanish va ijtimoiy faolligi, milliy va zamonaviy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish ko‘nikmalarini yuqori bosqichga olib chiqadi. Metodikani doimiy rivojlantirish, dunyo va milliy tajribani birlashtirish, har bir yoshni dars jarayonining sub’ektiga aylantirish, yakka va guruhli ishlashda yuqori natijaga intilish, AKT va integratsiyalashgan strategiyalardan samarali foydalanish qoraqalpoq tilini o‘qitish darajasini butunlay yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova Z. Qoraqalpoq tili darslarini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar. Nukus, 2020
2. Karjawbaeva O. Ta’limda axborot-kommunikatsion texnologiyalar. Qoraqalpog‘iston, 2021
3. Jumaniyozova A. Pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta’lim metodlari. Toshkent, TDPU, 2022
4. Хуторской А. В. Современные образовательные технологии. Москва, Академия, 2022
5. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва, Академия, 2019